

Bernardeta Iwańska-Cieślik

Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
e-mail: biwanska@ukw.edu.pl

Wśród starych druków i rękopisów przez ponad 40 lat: Kazimierz Rulka, *Wokół słowa drukowanego i pisanego*, Miłkowice: nakł. aut., 2016, 326 ss.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.25.08>

Ks. Kazimierz Rulka w 2016 r. podjął się opublikowania pracy podsumowującej dotychczasową jego działalność w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku na stanowisku jej dyrektora. W książce zatytułowanej *Wokół słowa drukowanego i pisanego* zamieścił rozbudowane wersje artykułów wcześniej już drukowanych, wśród których były: *Księgozbiory historyczne instytucji kościelnych we Włocławskiej bibliotece seminaryjnej* (Rulka, 2016, s. 7–42) poszerzone wersje popularnonaukowych felietonów wydanych wcześniej na łamach tygodnika włocławskiego „Ład Boży” (*Biblia czeska, Po trzykroć włocławski, Co można wyczytać z jednej starej księgi bez jej czytania, Znak róży, Pisanie po książkach, Habent sua fata, Książki pod nadzorem*) (tamże, s. 117–149) oraz całkiem nowe pozycje: *Losy księgozbiorów profesorów seminarium duchownego we Włocławku w XX wieku* (tamże, s. 43–116); „Tygodnik Polski”. *Czasopismo dla ludu diecezji włocławskiej 1933–1939* (tamże, s. 150–176); *Zapiski ks. Władysława Górczyńskiego, profesora sztuki w seminarium włocławskim* (tamże, s. 177–186); *Życie w seminarium włocławskim na przełomie XIX i XX wieku we wspomnieniach alumnów* (tamże, s. 187–210), następnie jeden z najważniejszych artykułów: *Działalność Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku w latach 1973–2015* (tamże, s. 211–283).

Uzupełnienie książki stanowią bibliografia przedmiotowa biblioteki seminaryjnej i bibliografa diecezji wrocławskiej za rok 2014 (tamże, s. 284–323).

Publikacje naukowe i popularnonaukowe ks. Kazimierza Rulki dotyczące książnic kościelnych były odnotowywane w kolejnych zestawieniach przygotowywanych przez dr. Ryszarda Żmudę (2016, s. 287). Oddzielna bibliografia została zaprezentowana przy okazji wydania 11 tomu „Studiów Włocławskich” dedykowanych dyrektorowi biblioteki seminaryjnej we Włocławku (Kujawski, 2009, s. 9–13; Bibliografia, 2009, s. 14–33). Liczba prac ks. K. Rulki w wyborze obejmowała w 2009 r. 272 pozycje, a wśród nich: książki, artykuły naukowe i popularnonaukowe, bibliografie, hasła encyklopedyczne, biogramy oraz recenzje. Od tego momentu powstały kolejne pozycje, takie jak: biogramy Stanisława Librowskiego i kardynała Stefana Wyszyńskiego zamieszczone w trzecim suplemencie *Słownika pracowników książki polskiej* (Rulka 2010a, 2010b) oraz artykuły poświęcone dawnym bibliotekom i kolekcjom prywatnym (tenże, 2012, 2013).

W części opisującej dawne księgozbiory kościelne w stosunku do wersji pierwotnej (Rulka, 1992) autor uzupełnił wydanie o najnowsze publikacje, które zamieścił w przypisach, zaopatrując je w krótki komentarz. Omówiono książki, których kolekcji fragmenty przechowywane są w wrocławskich zbiorach seminaryjnych. Wyodrębniono: księgozbiór wrocławskiej kapituły katedralnej, księgozbiory kapituł kolegiackich z Kalisza i Chodcza oraz księgozbiory poklasztorne: paulinów z Brdowa, dominikanów z Brześcia Kujawskiego, Sieradza, franciszkanów-reformatów z Chodcza, Kalisza, Konina, Lutomska, bernardynów z Kalisza, Kazimierza Biskupiego, Koła, Łowicza, Piotrkowa Trybunalskiego, spod Przyrowa, Warty, Wielunia, Złoczewa, franciszkanów z Pyzdr, Radomska, franciszkanów konwentualnych z Kalisza, kanoników regularnych laterańskich z Kalisza, jezuitów z Kalisza, Piotrkowa Trybunalskiego, karmelitów z Kłodawy, cystersów z Łądu, kapucynów z Łądu, pijarów z Piotrkowa Trybunalskiego, Radziejowa, Wielunia, Włocławka, paulinów z Wieruszowa, misjonarzy z Włocławka oraz parafialne zbiory książkowe zlokalizowane dawniej w Ciężeniu, Kowalu, Nieszawie, Koźminku, Borkowie i Chlewie.

Opis biblioteki kapituły katedralnej można jeszcze uzupełnić o ustalenia z badań studyjnych przeprowadzonych razem z ks. Rulką w trakcie przygotowywania rozprawy poświęconej tej książnicy (Iwańska-Cieślik, 2013). Udało się z całą pewnością badawczą stwierdzić, że w magazynie starych druków i druków XIX-wiecznych przechowywanych jest dwukrotnie więcej druków kapitulnych niż 316 wymienionych w artykule. Dodatkowe tytuły w liczbie 371 pozycji (tamże, s. 21–22, 213–214) zostały zidentyfikowane w oparciu o jednakowe oznakowania grzbietu w postaci nalepki z numerem, który ściśle

korelował z *Katalogiem ksiązek kapituły katedralnej włoc[awskiej] pomieszczonych w Seminarium* (tamże, s. 144, przyp. 492). O znaczeniu identycznych oznakowań poszczególnych woluminów dla badań nad dawnymi księgozbiorami wypowiedziała się Maria Sipayllo (1975, s. 11), podkreślając, że pomimo braku noty proveniencyjnej chociażby w postaci „Ex libris Capituli Vladislaviensis”, można w oparciu o inne przesłanki stwierdzić, że zidentyfikowane woluminy należały do danej księżnicy.

Ważnym fragmentem omawianej pozycji jest rejestracja informacji na temat księgozbiorów profesorów włocławskiego seminarium z XX wieku. Autor zgrupował właścicieli ksiązek według wykładanych przedmiotów. Wymienił bibliistów, takich jak: Józef Kruszyński (1877–1953), Karol Cieśliński (1890–1941), Franciszek Mączyński (1901–1998), Franciszek Józwiak (1931–1988), Kazimierz Barcki (1923–1970), Marian Gołębiwski (ur. 1937); patrologa Tomasza Kaczmarka (ur. 1950); profesorów teologii fundamentalnej, jak: Bolesław Kunka (1889–1969), Leon Andrzejewski (1907–1965), Wincenty Dudek (1908–1978), Jerzy Kaźmierczak (1936–1992); teologów dogmatyków, jak: Piotr Kremer (1978–1951), Sylwan Dembczyk (1889–1942), Ludwik Wasilkowski (1890–1942), Antoni Pawłowski (1903–1968), Wojciech Hanc (ur. 1941), Stanisław Gębicki (ur. 1945); teologów moralistów, a wśród nich: Franciszek Stopierzyński (1873–1911), Antoni Borowski (1884–1968), Antoni Bogdański (1891–1938), Henryk Kaczorowski (1888–1942), Jan Adamecki (1895–1972), Kazimierz Majdański (1916–2007), Stanisław Olejnik (1920–2014), Jacek Szymański (ur. 1965), profesorów teologii ascetycznej i mistycznej, jak: Michał Skowronek (1867–1942), Franciszek Korszyński (1893–1962), Stanisław Piotrowski (1912–1998), Stanisław Tywanek (1903–1966), Leon Dębowski (1915–1991), Czesław Lewandowski (1922–2009), Ireneusz Werbiński (ur. 1950), Piotr Głowacki (ur. 1958), Tomasz Michalski (ur. 1960); wykładowców teologii pastoralnej, jak: Piotr Czapla (1868–1928), Ignacy Rudziński (1882–1962), Marian Rzeszewski (1911–1982), Tadeusz Korpusiński (1933–1995), Jan Przybyłowski (ur. 1958), Mieczysław Łaszczyk (ur. 1953); wykładowców katechetyki i pedagogiki, jak: Antoni Pawlak (1901–1940), Piotr Tomaszewski (1908–1967), Leonard Koralewski (1922–1990), Jerzy Bagrowicz (ur. 1938); liturgistów, jak: Zenon i Stanisław Chodyńscy (1836–1887, 1836–1919), Bronisław Ostrzycki (1871–1921), Jan Adamecki (1895–1972); homiletyków, jak: Władysław Krynicki (1861–1928), Władysław Mirowski (1896–1950); wykładowców prawa kanonicznego, gdzie poza braćmi Chodyńskimi i Pawłem Krynickim autor wymienił jeszcze: Karola Maxa (1855–1915), Stefana Biskupskiego (1895–1973), Władysława Szafrąńskiego (1908–1996), Alfonsa Przybyły (1925–1991), Bolesław Cieślaka (1936–2014), Janusza Gręzlikowskiego (ur. 1954); następnie wykładowców katolickiej nauki społecznej, jak:

Bernardeta Iwańska-Cieślik

Antoni Szymański (1881–1942), Stefan Wyszyński (1901–1981), Adam Śniechowski (1912–1971), Zbigniew Skrobicki (ur. 1943); filozofów, jak: Adam Jankowski (1884–1949), Władysław Giszter (1898–1974), Antoni Warmuz (1914–1981), Stanisław Gruchalski (1872–1936), Tadeusz Przybylski (1927–2007), Stefan Bryksa (ur. 1935), Jan Nowaczyk (ur. 1936), Wiktor Filip Potempa (1887–1942), Idzi Radziszewski (1871–1922), Stanisław Mazierski (1915–1993), Józef Iwanicki (1902–1995), Zdzisław Pawlak (ur. 1942); wykładowców historii, jak: księża Chodyńscy, Jan Nepomucen Sobczyński (1861–1942), Władysław Kubicki (1869–1937), Rudolf Filipski (1869–1932), Władysław Krynicki (1861–1928), Józef Leśnik (1886–1957), Michał Morawski (1898–1940), Stefan Szczebłowski (1936–2014), Witold Kujawski (ur. 1938), Wojciech Frączak (ur. 1949); historyków sztuki, jak: Władysław Górczyński (1856–1920), Henryk Brzuski (1896–1942), Jan Paweł Grannert (1909–1987), Józef Arabski (1936–1996), Piotr Sierzchała (ur. 1959); filologów klasycznych, jak: Faustyn Szczepańczyk (1897–1940), Jan Oświeciński (1908–1986), Roman Andrzejewski (1938–2003), Wojciech Owczarek (1875–1938), Walenty Kott (1880–1942); filologów języka polskiego poza ks. Mirskim wymienił i omówił zbiory jeszcze: Piotra Tomaszewskiego (1908–1967), Cezarego Pęcherskiego (1881–1925) i Wojciecha Owczarka. Z kolei księgozbiory włocławskich muzykologów należały do: Leona Moczyńskiego (1860–1914), Józefa Łytkowskiego (1886–1929), Andrzeja Nodzyńskiego (1888–1939), Tadeusza Guzendy (1905–1989), Zbigniewa Szygandy (ur. 1945), Józefa Nowaka (ur. 1952). Pod koniec opracowania autor dodał jeszcze właścicieli książek, jak: Józef Kozłowski (1842–1890), Konstanty Waberski (1845–1907) oraz Józef Szuleta (1908–1997). Część z nazwisk poszczególnych księży jest wymieniana przy kilku przedmiotach przez nich wykładanych, co zostało uzupełnione przez autora o krótki opis fragmentu zbiorów odpowiedniego do danego przedmiotu.

W opracowaniu tym uwzględniono grupę przedstawicieli nauk humanistycznych i społecznych oraz ich zaangażowanie w gromadzony księgozbiór, przejawiające się m.in. własnym ekslibrisem i pieczołowitym znakowaniem poszczególnych pozycji. Jednocześnie ks. Rulka wskazuje zbiory wzorcowe dla wymienionych przedmiotów. Zebrane dane pozwolą w przyszłości na pogłębioną analizę życia naukowego włocławskiego seminarium.

Następnie w pracy przypomniano małe formy popularnonaukowe zamieszczone na łamach włocławskiego tygodnika „Ład Boży” w latach 1993–1996. W swoich felietonach ks. Rulka podejmował tematykę ksiąg rękopiśmiennych, m.in. opisał Biblię wykonaną w XIV w. w czeskim kręgu kulturowym. Jej wyjątkowość podkreśla fakt peregrynacji naukowych w celu przeanalizowania tegoż egzemplarza przez zagranicznych badaczy (Pavel

Spunar) (Rulka, 2016, s. 117–120; 1995, s. 6). Inna opisywana pozycja to Mszał włocławski, który nie tylko był ufundowany przez biskupa Hieronima Rozrażewskiego w 1590 r. lecz również napisany przez uczniów z miejscowej szkoły katedralnej. Obecnie jest przechowywany w bibliotece seminaryjnej we Włocławku (MS 16) (tenże, 2016, s. 120–122; 1994, s. 7).

W tekście zatytułowanym *Co można wyczytać z jednej starej księgi bez jej czytania* autor pokrótce zasygnalizował zawartość treściową XVI-wiecznego klocka introligatorskiego (XVI.F.4574-9), zaprezentował elementy oprawy (radelka i inne tłoczenia), ozdobną kartę tytułową, proveniencje w układzie chronologicznym. Przywołał również zapis Wojciecha Boczkowskiego z 1563 r., zawierający inwentarz księgozbioru (26 poz.), zapisany na wyklejce górnej okładziny. Księga była później przekazana przez Stanisława Sarnowskiego do biblioteki klasztoru złoczowskiego. Jego zbiory po kasacie przewieziono do biblioteki seminaryjnej. Cenne włocławskie woluminy, a wśród nich pozycja Boczkowskiego, w czasie okupacji niemieckiej zostały przetransportowane do Poznania. Po wojnie księga wróciła do Włocławka. Na szczególną uwagę zasługuje tutaj wskazanie źródła, jakim jest inwentarz księgozbioru zamieszczony w księdze.

Z nowych tematów podejmowanych przez ks. Rulkę warto przede wszystkim zwrócić uwagę na felieton pt. *Książki i ludzie pod nadzorem* opisujący korzystanie z księgozbioru seminaryjnego w latach 70. i 80. XX w. Należy podkreślić, że biblioteka i sami czytelnicy byli obserwowani, zwłaszcza po wybiciu od strony ulicy Wojska Polskiego drzwi przeznaczonych dla osób spoza seminarium (Rulka, 2016, s. 145–149; 1996, s. 11).

Obszerny artykuł poświęcono „Tygodnikowi Polskiemu” (1933–1939) skierowanemu do szerokiego grona odbiorców mieszkających w diecezji włocławskiej. Treść zorganizowano wokół zagadnień: powstanie czasopisma, planowany i realizowany profil czasopisma, opis bibliograficzny i szata graficzna, redakcja, administracja, współpracownicy, nakład i kolportaż, dodatki, układ czasopisma i jego poszczególne działy, oblicze ideowe czasopisma oraz jego stosunek do Akcji Katolickiej. Omówienie zakończono opisem przyczyn jego zamknięcia. Wartość historyczną tego pisma należy rozpatrywać w odniesieniu do informacji lokalnych na temat diecezji włocławskiej i jej parafii.

Warte podkreślenia i znaczące dla historii seminarium włocławskiego są dwa teksty na temat prywatnych zapisków ks. Władysława Górzyńskiego (1856–1920) oraz wspomnienia alumnów włocławskich z 1920 r. Dokumenty przeanalizowane przez autora są wskazówką do podobnych poszukiwań badawczych. Aspekty bibliologiczne tych dwóch fragmentów, to przede wszystkim praca biblioteczna ks. Górzyńskiego w latach 1912–1918, sposoby powiększania własnego księgozbioru, zapiski z lektury czytanych książek. Z kolei

seminarzyści opisywali swoje wspomnienia dotyczące czasów nauki w seminarium wrocławskim, przede wszystkim komentowali wykładowców, którzy mieli największy wpływ na ich rozwój jako kapłanów, harmonogram dnia, spotkania integracyjne. W całości przytoczono wypowiedź ks. Wacława Gajzlera wraz z opisami ciekawych wykładów, zabawnych sytuacji, wspólnych wyjazdów czy wspomnieniem redakcji pismka kleryckiego.

Zasadniczą i najważniejszą częścią tej publikacji jest przedstawienie przez ks. Rulkę swojej działalności w bibliotece seminaryjnej w latach 1973–2015. Poszczególne partie materiału podzielono na sekcje: lokal, wyposażenie, jej personel, gromadzenie zbiorów, opracowanie i zabezpieczenie zbiorów, udostępnianie i wykorzystanie zbiorów, ich prezentacja i wystawy, dokumentacja. Całość uzupełniają aneksy: Pracownicy biblioteki z podziałem na pracowników merytorycznych i technicznych, a w zestawieniach tabelarycznych *Działalność biblioteki w latach 1973–2015* z podziałem na rok akademicki, gromadzenie i udostępnianie, *Chronologiczne zestawienie darów książkowych dla biblioteki w latach 1973–2015* z wyszczególnieniem, m.in. ofiarodawców, dat wpływu, liczby woluminów. W tym okresie w darach biblioteka seminaryjna otrzymała około 50 tys. woluminów.

Poza przygodnymi artykułami i pracami magisterskimi wrocławska księżnica nie doczekała się opracowania monograficznego. Przyszłemu badaczowi wielką pomocą posłużą zestawienia bibliograficzne dodane na końcu tej publikacji. Pierwszym z nich jest *Bibliografia Biblioteki Seminarium Duchownego we Wrocławku* zawierająca rękopiśmienną dokumentację biblioteczną, inwentarze oraz kroniki biblioteki, rejestry wypożyczeń i inne, źródła drukowane i opracowania poświęcone całej bibliotece oraz jej poszczególnym kolekcjom: rękopisom, inkunabulom czy innym starym drukom, księgozbiorom historycznym. Ks. Rulka sukcesywnie drukował *Bibliografię diecezji wrocławskiej za rok...* na łamach „Kroniki Diecezji Wrocławskiej” w omawianej książce zamieścił spis publikacji o tej tematyce za rok 2014 w obrębie takich grup, jak: I. Opracowania ogólne, II. Dekanaty, parafie, sanktuaria, kościoły, bractwa, miejscowości, III. Zakony, klasztory, IV. Osoby, V. Życie religijne, duszpaństwo, służba kościelna, VI. Kultura, nauka, szkolnictwo, VII. Organizacje, sprawy społeczne, polityczne, gospodarcze, VIII. Archiwa, biblioteki, muzea, IX. Sztuka, zabytki, folklor, X. Uroczystości, jubileusze, wspomnienia, inne, XI. Artykuły i notatki prasowe. Układ bibliografii został podyktowany specyfiką gromadzonego materiału. Odnotowano 78 pozycji.

Ostatnio wydano kilka książek opisujących doświadczenia związane z pracą biblioteczną w wybranym okresie (Michalski 2012; Tondel, 2016). W przypadku publikacji ks. Rulki mamy do czynienia z próbą zakończenia i podsumowania pracy w bibliotece seminaryjnej w latach 1973–2015. Z jed-

nej strony czytelnik otrzymał uzupełnione artykuły, nowe opracowania w postaci artykułów monograficznych i prac źródłowych, z drugiej opis działań na rzecz zachowania i udostępniania jak najszerszemu odbiorcy zbiorów seminarijnych, co zobrazowano licznymi dygresjami zwłaszcza w nawiązaniach do okresu PRL. Zawarto tutaj prace prasoznawcze, z zakresu historii książki i historii włocławskiego seminarium. Szkoda jedynie, że fragment poświęcony bibliotece ogranicza się tylko do jednego rozdziału.

Na zakończenie należy podkreślić, że książkę autor wydał własnym nakładem przy wsparciu przyjaciół i bliskich współpracowników z seminarium włocławskiego, a sam jest jej jedynym dysponentem. O osobistym stosunku do tej publikacji świadczy również miejsce wydania – Miłkowice, które są rodziną miejscowością ks. Rulki (Kujawski, 2009, s. 9).

Bibliografia

- Bibliografia ks. Kazimierza Rulki (wybór) (2009). *Studia Włocławskie* 11, 14–33.
- Iwańska-Cieślak, Bernardeta (2013). *Biblioteka kapituły katedralnej we Włocławku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.
- Kujawski, Witold (2009). Książd dyrektor Kazimierz Rulka. *Studia Włocławskie* 11, 9–13.
- Michalski, Marek & Bagieńska, Ewa & Koberska-Maciuszko, Ewa (2012). „Poczęty” w BUW. *Wspomnienia o Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie z lat 1977–1999*. Warszawa: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rulka, Kazimierz (1992). Księgozbiory historyczne w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku. *Kronika Diecezji Włocławskiej* 75, 268–291.
- Rulka, Kazimierz (1994) KAZ. Po trzykroć włocławski. *Ład Boży*, 19, 7.
- Rulka, Kazimierz (1995) (r). Biblia czeska. *Ład Boży*, 2, 6.
- Rulka, Kazimierz (1996) KAZ. Książki i ludzie pod nadzorem. *Ład Boży*, 7, 11.
- Rulka, Kazimierz (2010a), Librowski Stanisław. W: H. Tadeusiewicz (red.). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III* (s. 169–171). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Rulka, Kazimierz (2010b). Wszyński Stefan. W: H. Tadeusiewicz (red.). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III* (s. 306–307). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Rulka, Kazimierz (2012). Refleksje przy przeglądaniu księgozbioru biskupa Romana Andrzejewskiego. *Studia Włocławskie* 14, 640–652.
- Rulka, Kazimierz (2013). Księgozbiór sługi Bożego bp. Wojciecha Owczarka. Spis zidentyfikowanych pozycji. *Studia Włocławskie* 15, 262–270.
- Rulka, Kazimierz (2016). *Wokół słowa drukowanego i pisanego*. Miłkowice: nakł. aut.
- Sipayllo, Maria (1975). O metodzie badań proveniencyjnych starych druków. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* 1, 9–30.

Bernardeta Iwańska-Cieślik

Tondel, Janusz (2016). *Książ i królowa jednej nocy w Bibliotece Uniwersyteckiej. Reminiscencje*.
Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.

Żmuda, Ryszard (2016). *Bibliografia publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945–2015*. Łódź: Uniwersytet Medyczny w Łodzi.